

HZ. MUHAMMED'İN HASTALIĞI SIRASINDA HZ. ÖMER'İN TAVRI VE HALİFE SEÇİMİ

Ramazan BOYACIOĞLU*

Anahtar Kelimeler: İslam, Kureyş, Medine, Kırtas.

Hz.Muhammed, sağlığında kendisinden sonra Müslümanların başına geçecek kişiyi belirtmemiş ve bu işi ashâbına bırakmıştır. O, hasta yatağında yatarken, hiç şüphesiz, devletin başına kimin geçeceği konusu, ileri gelen bazı arkadaşlarının kafasını meşgul etmiştir. Belki bu konuda ashaptan bazıları arasında ikili-üçlü görüşmeler yapılmıştır. Bugün bile bir devlet başkanının öleceği anlaşılrsa, kendisinden sonra kimin devletin başına geçeceği, devletin ileri gelenlerinin kafasını meşgul eder ve bu konuda ilgili kişilerle görüşmeler yapılır. Bu, devletin varlığı için önemlidir. Örneğin, Hz.Muhammed'in amcası Abbas, Hz.Muhammed'in ölümü ile sonuçlanacak olan hastalığı sırasında, başkanlığın, Haşimoğulları'ndan çıkmaması için bazı girişimlerde bulunmuştur. Bunun için bir gün Hz.Ali, hasta olan Hz.Muhammed'in yanından çıkınca onun hastalığı hakkında bilgi aldıktan sonra, "Görmüyor musun? Allah'ın Elçisi bu hastalıktan ölmek üzeredir. Ben, Abdülmuttalip oğullarının ölecekleri sırada yüzlerinin ne duruma geldiğini bilirim. Haydi Allah'ın Elçisi'nin yanına gidelim de bu işi (yönetim) kime bırakacağını soralım. Bize bırakıyorsa bunu bilelim. Bizden başkasına bırakıyorsa kendisiyle konuşalım, bizim için tavsiyelerde bulunsun" deyince, Hz.Ali, "Biz bunu Allah'ın Elçisi'ne sorunca, o da bunu bize vermeyecek olursa, artık bir daha bunu bize vermezler. Onun için ona böyle bir şeyi aslâ sormam"¹ diyerek yanıtlamıştır. Hz.Abbas'ın zihnini meşgul eden bir konunun, ayrıca Hz.Ebû Bekir'in, Hz.Ömer'in ve benzerlerinin zihinlerini de meşgul etmediği düşünülemez.

Hz.Ali'nin Yönetimi Konusunda Bir Kampanya ve Kırtas Olayı

Yukarıda da belirtildiği gibi, Hz.Peygamber'in öleceği anlaşılınca, ondan sonra yönetime kimin geleceği konusu sahâbîlerden pek çoğunun zihnini meşgul etmiştir.

Kayıtlarda böyle bir kampanyadan açıkça bahsedilmemiş olsa da, Hz.Ali'nin yönetimi (hilâfeti) konusunda Hz.Muhammed yanında bir kampanya başlatılmış olabilir. Bu kampanyaya, belki, başta Hz.Ali'nin eşi ve Hz.Muhammed'in kızı Hz.Fatıma, hem Hz.Muhammed'in ve hem de Hz.Ali'nin amcası olan Hz.Abbas, oğlu Abdullah b.Abbas, Zübeyir, Hz.Muhammed'in kayın pederi olan Ebû Süfyan gibi kişiler içeriden; Ammar b. Yasir, Ebû Zer, Mikdat b. el-Esved gibi kişiler de dışarıdan destek vermişlerdir. Bu kampanyaya önderlik edenlerin, Hz.Peygamber'i ikna etmek için girişimde bulunmuş olmaları mümkündür. Eğer *Kırtas Olayı* doğru ise, rivayete

* Doç. Dr. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi Öğretim Üyesi

¹ Şah Muinüddin Ahmed Nedvî-Said Ansari, **Büyük İslâm Tarihi Asrı Saadet Peygamberimizin Ashabı II**, hazırlayan Eşref Edip, İstanbul 1969, 114; Ahmet b. Hanbel, **Müsned I**, 263, 325; İbn Sa'd IV/1, 18; İbn Hişam, IV, 101; Ebû Bekr İbn'l-A'râbî, **el-Avâsım mine'l-Kavâsım**, tahkik: Muhibbüddin el-Hatib, Dimaşk 1412, 177

göre: Hasta yatağında yatarken Hz.Muhammed, “*Ben size öyle bir mektup yazayım ki, bu mektup sayesinde hiçbir zaman azgınlık yoluna sapmayasınız.*” deyince, mektubun yazılıp yazılmaması konusunda başta Hz.Ömer olmak üzere, yanında bulunan sahabe arasında tartışma çıkmış ve Hz.Peygamber de, “*Allah’ın Elçisinin yanında ihtilâf caiz değildir*” diyerek, kendisinin yalnız bırakılmasını istemiştir.² Başka bir rivayette ise, Hz.Peygamber’in her hangi bir vâsiyette bulunup bulunmadığı Abdullah b. Abbas’a sorulduğunda o, “Hayır, bulunmadı” demiştir. Daha sonra Allah’ın Elçisi, “Ali’yi bana çağırınız” demiş, bunun üzerine Hz.Aişe, “Ebû Bekir’i çağırılmayacak mısınız?” derken, Hafsa da, “Ömer’i çağırılmaya adam göndermeyecek misiniz?” isteğinde bulunmuşlardır. Bundan sonra hepsi Hz.Peygamber’in huzurunda toplanmışlardır.³ Bu, aynı toplantının başka bir anlatılış şekli midir? Ya da buna benzer birkaç toplantı yapılmış mıdır? Bunu, ortaya koymak zordur. Bu rivâyet doğru ise, Hz.Peygamber yalnızca Hz.Ali’yi istemişti. Ama, önemli bir konu olacağını öğrenen Hz.Peygamber’in eşleri bu konudan babalarını da haberdar etmişlerdir. Hz.Ali ile, belki de kendinden sonra yerine kimin geçeceği konusunda bir konuşma mı yapacaktı da eşleri, babalarının hassas olduğu bu konuda onları da haberdar etmişlerdi? Ya da bu toplantıya Hz.Ebû Bekir ve Hz.Ömer de katıldığına göre, Hz.Peygamber yönetim konusunda onların görüşlerini mi alacaktı da, hassas olan bu konuda aralarında tartışma çıktı? Ya da, Hz.Ali taraftarlarınca, daha sonra sorun çıkmaması için, Hz.Muhammed’e yazılı bir metin bırakmasının daha uygun olacağı konusunda tavsiye de mi bulunmuşlardı? Böylece, Hz.Ali taraftarlarının kampanyasını öğrenen Hz.Ömer, Hz.Peygamber’in, Hz.Ali’yi atayacağı zannıyla, böyle bir şeyin olabileceği duygusuna kapılarak, buna karşı çıkma gereğini duymuştur. Kaynaklarda Hz.Peygamber’in Hz.Ali’yi yönetici olarak atayacağı ile ilgili bir vesika yoktur. Bu karşı çıkış, Hz.Peygamber’in peygamberliğine ya da kişiliğine olmayıp, yalnızca bir icraatına karşı çıkış olarak görmek gerekir. Yukarıda da belirtildiği gibi, dünya işleri ile ilgili olarak Hz.muhammed’in sağlığında buna benzer pek çok karşı çıkışlar olmuştu. O halde *Kırtas Olayı*’nda, bu karşı çıkışı, sanki Hz.Peygamber’in Hz.Ali’yi atayacakmış sanısına kapılan Hz.Ömer’in bir davranışı olarak ele almak gerekir. Çünkü, yukarıda da belirtildiği gibi Hz.Muhammed, dünya işleri ile ilgili olarak Hz.Ebû Bekir ile Hz.Ömer bir konuda görüş birliği yaptılarsa, onu olduğu gibi kabul edeceğini belirtmiştir. İşte bunu bilen Hz.Ömer, bu görüş doğrultusunda davranışta bulunmuştur. Hz.Muhammed, daha sonra bu konuda bir vâsiyet yazdırmadığına göre, burada bir yanlış anlaşılma söz konusudur.

Buna benzer birkaç olay da Hz.Ebû Bekir ile ilgili olarak anlatılır. Hz.Aişe, ölüm hastalığı anında ağrıları şiddetlenen Allah’ın Elçisi’nin, “*Bana Ebû Bekir ile oğlunu çağırın ki, Ebû Bekir’in yönetimi hususunda hiç kimsenin hırsı olmasın ve hiç kimse temenni etmesin. Bunu* (Ebû Bekir’in yönetimine karşı çıkanları) *Allah da, inananlar da kabul etmez.*” dediğini nakleder. Yine Hz.Aişe, Allah’ın Elçisi’nin hastalığının ağırlaştığı bir sırada Ebû Bekir’in oğlu Abdurrahman’a şöyle dediğini anlatmıştır: “*Bana bir kürek kemiği ya da levha getir ki, Ebû Bekir’e bir yazı yazayım da, hiç kimse ona muhalefet etmesin. Ebû Bekir’e muhalefet edilmesini Allah da, inanalr da kabul etmez.*”⁴

Kaynaklarda, Hz.Ali’nin yönetime gelmesi ile ilgili olarak algılanan ve Hz.Peygamber’in söylemiş olduğu iddia edilen pek çok söz varsa da, Hz.Ebû Bekir’in yönetime gelmesi konusunda Hz.Peygamber’den nakledilen, daha çok söz vardır.⁵ Ama Gadir-i Hum’da, Sakaleyn Hâdisinde, Hz.Ali ile ilgili olarak iddia edilenler doğru olsaydı bunu büyük çoğunluğun bilmesi gerekirdi. Yukarı da belirtildiği gibi Kırtas

² Taberî, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi V*, çevirenler: Zâkir Kadiri Ugan-Ahmet Temir, İstanbul 1992, V, 884

³ Taberî, V, 890-891; aynı konu için bakınız: İbn Kesîr, V, 393-394

⁴ İbn Kesir, V, 394-395

⁵ İbn Kesir, V, 394-398, 401-407

Olayında da Hz.Peygamber ne Hz.Ali ile, ne de Hz.Ebû Bekir ile ilgili bir şey bırakmamıştır. Rivâyetlere göre sözde kalmıştır.

Hız.Ömer'in, Hz.Ali'nin hilâfetine karşı çıkışı onu sevmediğinden değildir. Çünkü herkesin bildiği gibi Hz.Ömer, kendi emirliği döneminde, her önemli konuda Hz.Ali ile danışmalarda bulunur onun görüşlerini alırdı. Ayrıca, daha sonra Hz.Ömer, Hz. Ali'nin damadı olacaktır. Hz.Ali'nin takvası, bilgisi, cesâreti, şecâati, komutanlığı vs. tartışılmaz. Öyleyse bu karşı çıkışın nedeni, çok yetenek ve beceri isteyen devlet başkanlığına Hz.Ali'yi belki ehliyetli görmemiştir. Kur'an'da, "Gerçekten Allah size, emânetleri ehil olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adâletle hükmetmenizi emreder..."⁶. Ya da hilâfetin saltanata dönüşmesinden korkmuştur. Öyle ise olaya bu açılardan da bakmak gerekir.

Hız.Ömer, yaralandığı ve öleceğini anladığı zaman bile Hz.Osman, Hz.Ali, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebî Vakkas, Talha ve Zübeyr gibi ashabın ileri gelenlerini ve halkın istemesine rağmen kendi oğlu Abdullah'ı bile devlet başkanlığı makamına, devlet başkanında olması gereken bazı vasıflara yeterli şekilde sahip olmadığı için, uygun görmemiştir. O, "Eğer Ebû Ubeyde sağ olsaydı onu seçerdim. Çünkü Allah, onu niçin seçtiğimi bana sorunca, Rasûlullah'ın onun için, 'Bu ümmetimin güvenilir adamı' dediğini duyduğumu söyledim. Ebû Huzeyfe'nin özgürlüğüne kavuşturduğu Sâlim sağ olsaydı onu seçerdim. Rabbim niçin onu seçtiğimi sorarsa, Allah'ın Elçisi'nin onun için, 'Sâlim, Allah'ı en çok seven kimsedir' dediğini duydum diye hesap verirdim"⁷ demiştir.

Hız.Peygamber'in Ölümü Üzerine, Hız.Ömer'in Davranışı

Hız.Peygamber öldüğü zaman, Hz. Peygamber'in ölümü üzerine, mescitte bir konuşma yapan Hz.Ömer, güya "Münafıklardan bir takım kişiler Allah'ın Elçisi'nin öldüğünü iddia ediyorlar. Allah'ın Elçisi ölmedi. Musâ/İsa b. İmran'ın kavmi arasında kırk gün kaybolduktan/göğe çıktıktan sonra kavmi yanına döndüğü gibi, Allah'ın Elçisi de yanımıza dönecek, kendisinin öldüğü haberini yayanların ellerini ve ayaklarını kesecektir" şeklinde veya buna benzer sözler söylemiştir. Hz.Ömer konuşmasına devam ettiği esnada Hz.Ebû Bekir, doğrudan Allah'ın Elçinin bulunduğu yere gitti. Üzerinde örtü bulunan Allah'ın elçisinin örtüsünü kaldırıp yüzünü açtı ve yüzünden öptü. Sora konuşmakta olan Ömer'in yanına geldi. Hz.Ebû Bekir de halka bir konuşma yaptı ve "Muhammed ancak bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür ya da öldürülürse, eskiye mi döneceksiniz?3/144" ayetini okuduktan sonra "Muhammed ölmüştür" demiştir. Daha sonraları Hz.Ömer, "Ebû Bekir'den duyduğum ayet beni şaşkına çevirdi. Allah'ın Elçisinin öldüğünü işte o zaman bildim"⁸ demiştir. Eğer Hz.Ömer'in "Allah'ın Elçisi ölmedi. Musâ/İsa b. İmran'ın kavmi arasında kırk gün kaybolduktan/göğe çıktıktan sonra kavmi yanına döndüğü gibi, Allah'ın Elçisi de yanımıza dönecek, kendisinin öldüğü haberini yayanların ellerini ve ayaklarını kesecektir" dediği, doğru kabul edilirse, Hz.Ömer gibi biri, İslâm'ı ve Kur'an'ı hiç anlamamış olur. Hz.Ömer, İslâm'ı ve Kur'an'ı anlamadığına göre sahabeden hiç kimse anlamamış anlamı çıkar ki bu doğru değildir. Çünkü, Hz.Peygamberin öleceğine dair ayetler vardır. Ayrıca, Peygamberin Musâ/İsa gibi kırk gün kaybolacağına veya göğe çıkacağına, sonra kavmine döneceğine ve öldüğünü söyleyenlerin ellerini ve ayaklarını keseceğine dair sözler, Kur'an açısından anlamsızdır. Ayrıca Hz.Peygamberin cesedi evinde dururken, münafıklar öldüğünü anlamış da Hz.Ömer mi anlamamış? Hz.Peygamberin ölümü üzerine, Hz.Ömer'in şok ve üzüntü anında söyleyeceği sözler, böyle mi olmalıydı?

⁶ Kur'an, Nisâ 4/58

⁷ Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi II (D.G.B.İ.T.), İstanbul 1986, 191; Şah Muinüddin Ahmed, A.g.e.I, 237

⁸ Taberî, V, 896; Ebu'l-Ferec, Abdurrahman b. Ali b.Muhammed İbnü'l-Cezvî, Menâkıbu Emirü'l-Mü'mininin Ömer b.el-Hattab, tahkik: Zeyneb İbrahim el-Kârût, Beyrut 1987, 49; İbn Hişam, IV, 334-335; İbn Sa'd, II, 226-268

Hız.Peygamber'in, Mekke döneminde, Ömer'in Müslüman olması için, "Allah'ım! Sana sevimli olan iki kişi ile İslâm'ı yücelt. Ömer b. Hattab, Ebû Cehil b. Hişam." Ya da "Ey Allah'ım Ömer b. Hattab ile dini aziz kıl" diye kendine dua edilen bir kişiydi.⁹ Aşağıdaki âyetlerin ışığı altında bu olay ele alınırsa, Kur'an'ı toplayan heyette yer alan Hz.Ömer'in bu âyetleri bilmiyor olması mümkün değildir. İslâm öncesi dönemde bile Mekke kent devletinin sefirliğini yapacak kadar iyi yetişmiş olan Hz.Ömer¹⁰, ayrıca Peygamber'imiz zamanında fetva verenler arasındaydı.¹¹

Yüce Kur'an'da, "*Muhammed, ancak bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür ya da öldürülürse, eskiye mi döneceksiniz? Kim eskiye dönerse, Allah'a hiçbir şekilde zarar vermiş olamaz. Allah, ödüllenecekleri ödüllendirir.*"¹² Haydi Hz.Ömer'in, bu ayet o an için aklına gelmemişse, aşağıdaki ayetler de mi aklına gelmemiştir: "*Biz, senden önce de hiçbir beşere sonsuzluk vermedik. Şimdi sen ölürsen, sanki onlar sonsuza kadar kalacaklar mı?*"¹³, "(Ey Muhammed!) *Muhakkak sen de öleceksin onlar da ölecekler.*"¹⁴ buyrulurken, Hz.Muhammed'in de öleceğini belirtilmiştir. Ayrıca, "*..Bugün size dininizi tamamladım ve sizin için İslâm'ı beğendim...*"¹⁵ âyeti ile dinin tamamlandığı bildirilmişti.

Bu âyetlerden başka, Hz.Peygamber'in, aşağıda belirtilmiş olan, gerek Vedâ Haccında ve gerekse değişik yerlerdeki yaptığı konuşmaları ile, onun ölümün yaklaştığını herkes anlamışken, yalnızca Hz.Ömer'in anlamamış olması çok garip olur.

Hız.Muhammed vedâ haccını yapmış, hutbesini okuduktan sonra orada bulunanlara, "*Yarın beni sizden soracaklar, ne diyeceksiniz?*" diye sorunca, oradakiler, görevini yaptığına dair tanıklık edeceklerini söylemişlerdi. Bunun üzerine Hz.Muhammed, "*Ey Allah'ım şahit ol! Ey Allah'ım şahit ol! Ey Allah'ım şahit ol*" diyerek sözlerini bitirmişti.¹⁶

Yine Hz.Ömer ve İbn Abbas gibi kişiler, "*Allah'ın yardımı ve zaferi gelip de insanları bölük bölük Allah'ın dinine girmekte olduklarını gördüğünde Allah'ını överek O'nu yücelt ve Ondan başışlama dile, ki O tövbeleri kabul eder*"¹⁷ sûresi indiği zaman "Bu sûre, Allah'ın Elçisi'nin ölümünün yaklaştığı gösterir" demişlerdi.¹⁸

Hız.Peygamber, Vedâ haccı anında, Cemreleri (Şeytan taşlama) taşlarken durmuş ve yanındakilere şöyle demiştir: "*Hac anında yapılacak işleri benden alın. Belki, bu yıldan sonra haccetmeyeceğim.*"¹⁹

Hastalığı anında Hz.Muhammed, helâllaşmak için insanları mescitte toplamış ve şu konuşmayı yapmıştır:

"*Ey insanlar! Artık aranızdan ayrılma vaktim geldi. Beni artık aranızda, bu makamda görmeyeceksiniz. Ben yapmam gerekeni sizin için yaptım. Bakın, ben kimin sırtına kamçı vurmuş isem işte sırtım, gelip sırtıma vursun, misilleme yapsın. Ben kimin malını almış isem, işte malım gelsin alsın. Ben kimin ırzına küfretmiş isem, işte ırzım gelip misilleme yapsın. Ve hiç kimse, 'Allah'ın Elçisi tarafından kınanmaktan korktuğum için misilleme yapmadım.' demesin. Bilesiniz ki, kınamak, kötölemek benim şanımdan ve huyumdan değildir. Sizin aranızda en çok sevdiğim kişi, şayet bende varsa gelip hakkını alan veya bana hakkını helâl eden*

⁹ Tabakât III, 267

¹⁰ İbnü'l-Cevzî, 11; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefâ*, Mısır 1952, 108

¹¹ Gazzâlî, *Ihyaü Ulumi'd-Din I*, Kahire 1967, 37; Muhammed Abdulhay el-Kettânî, *et-Terâtübü'l- İdâriyye I*, 138-139

¹² Kur'an, *Âl-i İmrân* 3/144

¹³ Kur'an, *Enbiyâ* 21/34

¹⁴ Kur'an, *Zümer* 39/30

¹⁵ Kur'an, *Mâide* 5/3

¹⁶ İbn Kesîr, V, 284

¹⁷ Kur'an, *en-Nasr* 110/1-3

¹⁸ İbn Kesîr, V., 387

¹⁹ A.g.e., V,386

kimsedir. Ben, bir kimsenin hakkı benim boynumda iken Yüce Allah'ın huzuruna çıkmak istemiyorum. Suçsuz olarak O'nun huzuruna gitmek istiyorum."²⁰

Hız.Aişe rivâyeti ile değişik anlatır: Hz.Muhammed öldüğü anda, Ömer ile Muğire b. Şube gelip içeri girmek için izin istediler. Ben de girmelerine izin verdim. Ömer, Allah'ın Elçisine bakıp, "Vay be, Allah'ın Elçisi ne kadar da şiddetli bayılmış" dedi. Sonra ikisi kalkıp çıkmak istediler. Kapıya yaklaştıklarında Muğire, "Ey Ömer, Allah'ın Elçisi ölmüş" dedi. Ben de, "Yalan söylüyorsun. Sen fitneçi bir adamsın. Allah münafıkları tamamen yok etmedikçe Allah'ın Elçisi ölmeyecektir"²¹ dedim. Akla yakın olan bu anlatılıştır. Hız.Aişe, Hz.Peygamber'in ölmüş olduğu anlamamış olduğundan, Hz.Ömer, onu ürkütmek istemeyip Hz.Peygamber'in bayıldığını söylemiştir. Muğire ise, doğruyu söyleyince, Hız.Aişe'yi ürkütmüş ve kendine hakaret ettirmiştir. Ama Hız.Ömer için de, "Doğrusu Allah, münafıkları tamamen yok etmedikçe Allah'ın Elçisi ölmeyecektir" diye insanlara hitap ettiği rivayet edilmektedir.²²

Kısacası, Hz.Peygamber'in öleceği ile ilgili olarak âyetler ve yaşanan bütün bu olaylar herkes tarafından bilirken, nasıl olur da sahabenin ileri gelenlerinden biri olan Hız.Ömer, Hz.Peygamber'in ölümlü olduğunu ve öleceğini anlamamıştır?

Eğer Hız.Ömer, dışarıdaki halka, Hz.Peygamber'in ölmediğini söylemişse, bu bir tedbir gereğidir. Çünkü bazı kişiler iktidarı ele geçirmek için zor kullanıp kan dökebilir ve ihtilal çıkarabilirdi. Ülke güvenliği sağlandıktan sonra, bu konuda açıklama yapmak daha uygun olabilirdi. Herkesin bildiği gibi, krallar ve sultanlar öldükleri zaman, yeni kral ya da sultan iş başına geçinceye kadar, halktan gizlenir. Hız.Ömer'in sıkıntısı buydu. Belki o, Medine dışında Süh'n'deki evinde²³ olan Hız.Ebû Bekir'i bekliyordu.

Hız.Ömer, çok sevdiği Hz.Peygamber'in ölümünden şüphesiz ki üzülmüştür. Bu üzüntüsünü içinde tutarak, böyle bir anda halkın yanlış bir hareketine fırsat vermek istememişti. Öyleyse Hız.Ömer, olayları önceden gören bir yapıya sahip olan biri olarak, "Muhammed ölmedi, öldü diyenleri öldürürüm" diyerek tedbir almıştır.

Bundan sonra, Hz.Peygamber'in cesedi daha kaldırılmadan, acele ile devletin başına uygun birini belirlemek durumu ortaya çıkmıştır.

Bu arada, gerçekten de Hız.Ömer'in korktuğu şey fazla sürmeden ortaya çıkmış ve Ensar, Sa'd b. Ubade'ye biat etmek üzere Saideoğullarının gölgesiğinde toplanmıştı.²⁴

Hız.Muhammed'den Sonra Hilâfet Sorunu ve Hız.Ebû Bekir'in Hâlife Seçilmesi

İslâm öncesi, bedevîler arasındaki kabile başkanının seçimi biraz incelenirse, hâlife seçiminin de buna benzediği anlaşılır. İslâm öncesinde, bedevîler arasındaki sosyal yapı, aşiret düzeni şeklindedir. Kabile, birbiriyle soy bağı ile bağlanan aşiretlerden, ya da ailelerden oluşurdu. Ama, kabile başkanının seçimi pek kolay olmazdı. Bir kişinin başkan seçilebilmesi için yiğitlik, cömertlik, akıllılık, uysallık gibi özellikleri aranırdı. Ancak, özgürlüğe alışmış olan bedevî, çoğu kez, kabile başkanının koyduğu ağır hükme boyun eğmediği gibi, onu bu konuda zorlayacak bir güç de yoktu. Bedevî, isterse bir hükme karşı çıkar ve kabilesini terk ederdi. Kısacası burada bir otorite boşluğu söz konusudur. İşte hilâfet seçimi ile bu otorite boşluğu giderilecek ve devletin başına, genelde, bütün kabilelerin kabul edebileceği bir kabileye mensup bulunacak ve bu kabileden seçilen bir kişinin yönetimi altında, daha kapsamlı olan devlet oluşturulacaktır.²⁵

²⁰ A.g.e., V, 398-399; Taberî, V, 878-879

²¹ Tabakât II, 267; İbni Kesir, V, 414-415

²² İbn Kesir, V, 414-415

²³ Taberî, V, 896

²⁴ A.g.e., V, 898

²⁵ Ramazan Boyacıoğlu, "Hilâfet", 10 Kasım 1999 Devlet Töreni ve Hilâfetten Cumhuriyet'e Paneli, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000, 91

Ama bu o kadar da kolay olmamıştır. Hz. Ebû Bekir'in seçilmesi için epeyce karşılıklı bağrışmalar, tartışmalar olmuştur.

Yukarıda belirtildiği gibi, Hz.Peygamber öldüğü zaman Medine'de olmayan Hz.Ebû Bekir, Hz.Peygamber'in öldüğü haberini alınca Medine'ye gelmişti. Önce Hz.Peygamber'in odasına giren Hz.Ebû Bekir, onun yüzündeki örtüyü kaldırıp yüzünü öpmüştür. Bundan sonra halkı yatıştırıcı bir konuşma yaparak Hz.Peygamber'in öldüğünü bildirmiştir.

Bu arada, Hz.Peygamber öldüğüne göre, kabile başkanı seçmeye alışık olan Medineli Ensar, Saideoğulları gölgeğinde, başkan seçmek için toplanmışlar ve seçmek için, hasta yatağından Sa'd b. Ubade'yi kaldırmışlar, sarıp sarmalanmış olarak oraya getirmişlerdi. Ayrıca Hz.Ali, Hz.Zübeyr ve beraberindeki arkadaşları da, Hz.Fatma'nın evinde toplanmışlardı. Başkan seçmek için Saideoğulları gölgeğinde Ensar'ın toplandığını öğrenen Hz.Ömer, Hz.Ebû Bekir'e, Ensar'ın toplandığı yere gitmelerini söylemiştir. Böylece Hz.Ebû Bekir, Hz.Ömer ve Hz.Ebû Ubeyde b. Cerrah, Ensar'ın toplandığı yere gitmek zorunda kalmışlardır.²⁶

Hz.Ebû Bekir, Ömer ve Ubeyde yolda giderken Ensar'dan Uveym b. Sâide ile Ma'n b. Adiy adında iki kişi ile karşılaşmışlar ve bu iki kişi onların, Ensar'ın toplandığı yere gittikleri öğrenince, "Ey Muhacir topluluğu! Onların yanına yaklaşmayın, siz kendi işinize bakın" diyerek, bu üçünü uyarılmışlardır.²⁷ Bu iki kişinin söylediklerinden anlaşıldığı gibi, Mekke'den göç edip gelen Muhacirler ile Medine'nin yerli halkını oluşturan Ensar arasında çok çetin tartışmaların olacağı ortaya çıkıyordu. Gerçekten de Muhacirlerden olan Hz.Ebû Bekir, Ömer ve Ebû Ubeyde oraya ulaştıkları vakit, Ensâr'dan birisi, "Ey Muhacirler! Biliniz ki biz, Allah'ın Ensarı (Yardımcıları) ve İslâm'ın öncü askerleriyiz. Siz bize katılmış olan bir topluluksunuz. Bizi aslımızdan ayırmak ve yönetimi bizden zorla almak mı istiyorsunuz?" şeklinde itirazlarda bulununca, bundan sonra Hz.Ömer, araya girip konuşmak isteyince, sert tutumundan dolayı Hz.Ebû Bekir, "Yavaş ol ey Ömer" diyerek onun konuşmasını engellemiş ve kendisi, herkesi yatıştırarak olan bir konuşma yapmış ve özet olarak, "Ey Ensar topluluğu! Sizin söylediğiniz iyilikler doğrudur. Fakat Araplar bu işi, Kureyş'ten başkasına bırakmazlar. Araplar içinde Kureyş, soy ve bölge bakımından en şerefliisidir." dedikten sonra, Hz.Ömer ile Ebû Ubeyde'yi göstererek, "Sizin için işte bu iki adama razı oldum ve onları seçtim. O halde onlardan hangisini dilermeniz ona bey'at edin" demiştir. Bu konuşma üzerine yine Ensar'dan Hubab (ya da Habbab) b. Münzir, "Biz develerin kaşındığı otlar değiliz. Ey Kureyş topluluğu! Sizden bir emir, bizden de bir emir olsun" diyerek itirazda bulunmuştur. Durumun bu şekilde seyrettiği ve farklı seslerin çoğaldığı bir anda Hz.Ömer ile Ebû Ubeyde, "Allah'a yemin ederiz ki, bu konuda biz sizin başına emir olmayız. Çünkü sen Muhacirlerin en erdemlisi ve İslâm dininin en değerli buyruğu olan namazda, Allah'ın Elçisi seni imâm yapmıştır. Elini uzat da sana bey'at edelim" şeklinde karşılık verdikleri bir sırada, Ensar'dan olan Beşir b. Sa'd, Hz.Ebû Bekir'e ilk bey'atı yapmış ve Hz.Ömer ile Ebû Ubeyde onu izlemişlerdir. Beşir b. Sa'd'ın bu davranışından dolayı Hubab b. Münzir, "Senin bu yaptığın akrabalığa yakışmaz. Sen, emirlik konusunda amcan oğluna karşı başkalarını mı uygun görüp destekledin?" deyince, Beşir, "Hayır. Allah'a yemin olsun öyle değil. Ben bu kimselerin haklı oldukları bir konuda anlaşmazlığa düşmek istemedim" diyerek cevap vermiştir.²⁸

Ensâr seçmek için yatağından kardırıp getirdiği Sa'd b. Ubâde, hem seçilmediğinden, hem de Ebû Bekir'e bey'at etmesini isteyenlere kızmış ve "Allah'a yemin ederim ki kesinlikle bey'at etmem. İster bütün insanlar ve cinler sizden yana

²⁶ İbnü'l-Esîr, *El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi*, çeviren: M. Beşir Eryarsoy, redaktör: Mertol Tulum, İstanbul 1991, 298-301; İbn Kesîr, V, 421; Taberî, V, 898

²⁷ İbnü'l-Esîr, II, 300; İbn Kesîr, V, 421

²⁸ İbn Kesîr, V, 422-423; İbnü'l-Esîr, II, 302-303; Taberî, V, 900-901

olsalar bile, ailemden bana katılanlarla birlikte, bütün gücümle savaşırım, ama bey'at etmem. Ben Rabbimin önüne çıkıncaya kadar size bey'at etmeyeceğim" diyordu.²⁹

Yine, Hz.Ebû Bekir'in hâlife seçilmesinden sonra, Hz.Ali ile Haşimoğulları, Zübeyr b. Avam, Talha b. Ubeydullah gibi kişiler de bey'atta geciktiler. Hatta, Hz.Ali'nin halasının oğlu olan Zübeyr, "Ben Ali'ye bey'at edilmedikçe kılıcımı kınıma sokmam" diyerek karşı çıkmıştır.³⁰ Belki Hz. Ali'nin temkinli davranışı, bir sorun çıkmasını önlemiştir.

Kısacası, "Ebû Bekir'in hâlifeliği bir oldu bitti" diyenlere karşı, kendi döneminde Hz.Ömer, "Evet öyle oldu ama, Allah fitnenin şerrinden toplumu korudu. Bugün aranızda Ebû Bekir'den başka, kendisine kayıtsız şartsız itaat edilen bir kimse yoktur. O, Hz.Peygamber'in ölümü anında en hayırlı arkadaşımızdı" diyerek, gerçekten onun seçilmesiyle toplum fitneden korunmuştur.³¹

Her ne kadar İslâm, kabile asabiyetini kaldırmış olsa da, Müslümanlar arasında gizliden gizliye devam etmiştir. Bazı şeyleri bir nesilde çözmek kolay olmamıştır. Bugün bile, kabileler arasında, hatta toplumlar ve devletler arasında asabiyet duygusu vardır. İslâm'dan önce, Arap yarımadasındaki Araplar arasındaki kabileler incelenirse, bu üstünlüğün Mekke'deki Kureyş kabilesinde olduğu görülür. Bunun nedeni, Kâbe'nin Mekke'de olması, Kureyş'in ona hizmet vermesi ve oraya gelen hacılar tarafından onların sevilip sayılmış olmalarındandır. Bu yüzden gittiği yerlerde sevilip sayılmış olmalarını Kur'an'daki Kureyş sûresinde "Kureyş'e sevdirilmiş olmasından, yani yaz-kış seyahatleri onlara sevimli kılınmasından dolayı Kureyş'liler, kendilerini açlıktan doyuran ve her çeşit korkuları giderilen bu Evin (Kâbe) Rabbine kulluk etsinler" şeklinde dile getirilir. Hatta, bundan rahatsız olan Ebrehe, Kâbe'yi yıkmak için Mekke'ye kadar gelmiş ve orada büyük bir hezimete uğramıştır. Bu olay da Kureyş'in Araplar arasındaki değerini artırmıştır.

Saideoğulları gölgelediği tartışmalar anında, Hz.Ebû Bekir, "Kureyş bu işin vâlileridir. Yani yönetim onların elinde olmalıdır. İnsanların iyileri, iyi olanlara uyarlar, kötülerini de kötü olanlara uyarlar" şeklinde Hz.Muhammed'den bir söz rivayet etmiştir.³² Bu da orada bulunanları etkilemiştir.

Öyleyse o dönemde Araplar arasında bir sıralama yapılacak olursa, birinci sırayı Kureyş alır. Ondan sonra, Kureyş'e müttefik olduklarından Sâkif ve Kinâne, Hevâzin, Ehâbîş gibi kabileler gelirler. Belki, Medine'deki Evs ve Hazrec kabileleri ise, bunların yanında üçüncü ve daha sonraki sıraları alırlar. Burada, Hevâzin savaşı anında olan çok ilginç bir olayı anımsatmak gerekir: Müslüman ordusu, Hevâzinlerin karşısında bir an için bozguna uğramış ve kaçmaya başlamıştı. Bu durumu gören Hz.Peygamber, orduyu yeniden toplamak için epey gayret göstermişti. Bu arada fal okları yanında taşıyan Ebû Süfyan Sahr b. Harb, "Onların hezimetini denize varmadan önce sonu gelmez. (Yani bu bozulma denize kadar gider.)" derken, Safvan b. Ümeyye'nin anne kardeşi olan müşrik Kelede (Kelde) b. Cebele b. Hanbel, "İşte şimdi büyü bozulmuştur" diye sevincini bildirmiştir. Bunlara karşı yine, o zaman henüz müşrik olan Safvan b. Ümeyye, "Çenenizi kapayınız. Vallahi Kureyş'ten bir adamın bana hakim olması, Hevâzinli bir adamın bana hakim olmasından daha iyidir"³³ diyerek, onları susturmuştur. Hatta Bedir savaşında Mekkeli Kureyş, Medinelileri kendilerine denk saymadıkları için onlarla vuruşmak istememişlerdir.³⁴

Böyle bir toplumdaki birliği sağlayacak bir kişiyi bulup çıkarmak kolay olmamıştır. Ancak, Hz.Ömer'in çabaları sonucunda Hz.Ebû Bekir gibi biri seçilebilmiştir.

²⁹ İbnü'l-Esir, II, 304

³⁰ A.g.e., II, 298

³¹ İbn Kesir, V, 421

³² Taberî, V, 901

³³ İbnü'l-Esir, II, 244; İbn. Kesir, V, 548

³⁴ İbnü'l-Esir, II, 122

ramazan boyacıoğlu

Hatta, Ebû Bekir'e biat edildikten sonra bir gün, Hz.Ebû Bekir'i, kolunda hurma dalından yapılmış sebeplerle sabah erkenden pazara giderken gören Hz.Ömer, "Ne yapıyorsun? Sen Müslümanların yükünü yüklendin" deyince, Hz. Ebû Bekir, "Çoluk çocuğumu nereden geçindireceğim?" şeklinde yanıt verir. Bunun üzerine Hz.Ömer, onu, Ebû Ubeyde'ye götürür ve ona bir maaş bağlatır.³⁵ Görüldüğü gibi, Hz.Ömer, devlet tecrübesi olan bir kişiliğe sahipti.

Bütün bu tartışmalardan ortaya çıkan sonuç, her ne şekilde olursa olsun, Hz. Muhammed, istese yapabildiği halde, devletin başına geçecek hiçbir kimse bırakmamıştır. O halde devlet başkanının seçimi kamuoyuna kalmıştır.

Hz. Ömer, zaten çok açık olmayan Kırtas olayında, dünya işleri ile ilgili olduğundan, kendi bildikleri doğrultusunda davranmıştır. Ayrıca, Hz. Peygamber'in ölümü anındaki Hz. Ömer'in tavrını, tamamıyla devletin bekası ve ümmetin sulhu salahı için düşünülmüş stratejik bir siyaset izleme olarak değerlendirmek gerekir.

Hz.Ebû Bekir'in seçimi hakkında bazı tartışmalar yapılmıştır. Ayrıca, o tarihte herkesin katılımıyla bir seçimin beklemek mümkün değildir. Memnun olanlar ve az da olsa memnun olmayanlar olmuştur. Olaya o dönemin tarihi şartlarını göz önünde bulunduracak olursak bunda yadırganacak bir durum yoktur. Hz. Ebû Bekir'in seçilmesinde, kabile asabiyetinin hala kalkmadığı bir toplum düzeninin olduğu göze çarpmaktadır. Kansız bir şekilde Hz. Ebû Bekir'in başkan seçilmesini bir başarı olarak değerlendirilmelidir.